

Тијана БАЛЕК

Универзитет у Новом Саду, Србија

tijana.balek@gmail.com

О ТРАНСПОЗИЦИЈАМА ЗНАЧЕЊА ТЕМПЕРАТУРНИХ ПРИДЕВА У РУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ¹

Tijana BALEK

University of Novi Sad, Serbia

ON THE SEMANTIC EXTENSIONS OF TEMPERATURE ADJECTIVES IN RUSSIAN AND SERBIAN

The paper discusses potential domains of semantic extensions of five Russian adjectives belonging to the thematic field *temperature*, i.e. *gorjačij*, *žarkij*, *teplyj*, *prokladnyj*, *xolodnyj* and their Serbian equivalents. The undertaken contrastive analysis has shown that some of the domains in which semantic extensions of the adjectives discussed occur are *emotions*, *interpersonal relations*, *perception* etc. Basic temperature terms are language universals, so a great level of equivalence in both semantics and semantic extensions of the adjectives discussed is not surprising, especially not in two closely related languages as Russian and Serbian.

Key words: *temperature adjectives, semantic extensions, polysemy, gorjačij, žarkij, teplyj, prokladnyj, xolodnyj, Russian, Serbian*

1. Уводне напомене

Предмет овог рада је опис семантичких транспозиција придева који припадају тематском пољу *температура*, односно одређивање могућих домена у које се пренос њихових значења врши. Анализи су подвргнуте следеће придевске лексеме температурне семантике² у руском језику: *горячий, жаркий, теплый, прохладный* и *холодный* и њихови преводни еквиваленти у српском. Њима се – имајући у виду њихова примарна и фигуративна значења забележена у дескриптивним и фразеолошким речницима – одређују домени семантичких транспозиција. Дати придеви имају врло развијену полисемију, што је последица богатства основног семантичког садржаја и елемената у њему,

¹ Рад је део пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (№ 178004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Анализиране лексеме условно називамо ‘основним придевима’, чиме одступамо од класификације температурних термина У. Сутропа (Sutrop 1999: 185–198), према којој у руском језику постоје два базична температурна придева.

а управо они су индуктори за асоцијације које омогућавају развитак нових семантичких реализација једне лексема за што је потребно да се лексема јави у новој комуникацијској употреби, у посебној семантичкој позицији (према Гортан Премк 1997: 42). Циљ рада је изнети основне закључке до којих су истраживачи ове проблематике до сада дошли и направити *уводно* истраживање температурне лексике са аспекта полисемије / секундарне номинације (кроз одређивање могућих домена семантичких транспозиција придева) у руском и српском језику, односно дати скромни допринос типолошком проучавању температурног феномена.

Примарни корпус овог рада чине следећи речници руског и српског језика: *Речник српскога језика Матице српске* у ред. М. Николића (2011, даље РМС), *Руско-српски речник* Б. Станковића (2008, даље РСР), *Словарь русского языка* Руске академије наука у 4 тома (1999, даље МАС),³ *Словарь современного русского литературного языка* Академије наука СССР у 17 томова у ред. В. И. Чернишева (т. 3, 1954; т. 4, 1955; т. 11, 1961; т. 15, 1963; т. 17, 1965; даље БАС), *Фразеолошки речник српског језика* Ђ. Оташевића (2012), *Фразеолошки рјечник хрватскога или српског језика* Ј. Матеша (1982), *Фразеологический словарь русского языка* у ред. И. В. Федосова (2003). Илустративни примери преузимани су из различитих интернетских извора и електронских корпуса руског и српског језика (НКРЈ, односно КССЈ).

Структура рада организована је на следећи начин: у одељку 2 дати су основни подаци о секундарној номинацији и њеним механизмима, преглед досадашње литературе која је посвећена температури као феномену са лингвистичког становишта представљен је у одељку 3, а у одељку 4 предлажу се могући домени семантичких транспозиција придева *горячий, жаркий, теплый, прохладный* и *холодный* у руском језику и њихових аналога у српском. У одељку 5 дат је закључни коментар поводом изнетог садржаја и предлози за могућа даља истраживања лексике с температурном семантиком.

2. Секундарна номинација и њени механизми

Номинација је сложено и једно од најактивнијих питања у лингвистици,⁴ у чијој је основи – према В. Н. Телији – асоцијативни карактер људског мишљења помоћу којег се повезују постојећи појмови са новим садржајем који им је додељен, чиме се попуњава и усложњава номинативни инвентар језика (Телија 1998: 337). Поред *лексичке номинације* којој је овај рад посвећен, постоје и *пропозитивна* и *дискурсивна*⁵ (Кравец 2011: 256), а средства образовања секундарних значења могу бити *творба речи, синтаксичке и семантичке транспозиције*, односно секундарна номинација је примењива

³ Коришћена је електронска верзија доступна на адреси: <http://feb-web.ru/feb/mas/mas-abc/default.asp>

⁴ У раду је дат сужени избор из изузетно обимне литературе која обрађује номинативну проблематику. В. нпр. и Апресян 1974; Ivić 1995: 305–313.

⁵ Пропозитивна номинација у својству номинанта садржи микроситуацију којом се обједињује низ елемената, а дискурсивна је она која се успоставља кроз текст (Кравец 2011: 256).

како на афиксална језичка средства тако и на синтаксичке конструкције (према Ахмад, Березуцкая 2017; Телия 1998).

Дакле, у фокусу овог рада је *семантичка транспозиција* на примеру, условно речено, основних придева температурне семантике у руском и српском језику, а механизми који се при преносу значења употребљавају су, најчешће, *метафора* и *метонимија*. Метафора је заснована на *аналогiji* одређеног својства двају појмова, услед чега се упрошћава семантичка структура речи а праћена је и аксиолошким конотацијама (Арутюнова 1998: 296). Дакле, „стимулацију за метафору имају својства реалије, а не значење речи” (Матијашевић 1986: 92), а универзални и најфреквентнији метафорички модел је *конкретно* → *апстрактно* (Гортан Премк 1990: 258). Имајући у виду природу проучаваних лексема, тачније чињеницу да се примарним значењима *температурних придева* денотира *тактилна перцепција* појмова означених именицом, приликом преноса значења са основног на циљни домен најчешће се користи тзв. *синестетичка метафора*. Помоћу синестетичке метафоре се значење преноси са једне *чулне* модалности на другу (рус. *острый нож* → *острый вкус*; срп. *оштар нож* → *оштар укус*), али се чулни надражаји могу пренети и у психоемоционалну сферу и на апстрактне појаве (рус. *сладкое яблоко* → *сладкий сон*; срп. *сладка јабука* → *сладак сан*) (Телегина 2015: 144). Синестетичке транспозиције значења – истиче Телегина – поред тога што су семантичке универзалије, условљене су грађом људског мозга која омогућује перципирање информација једних органа људског тела у терминима других (2015: 144).

Други језички механизам заступљен у преносу значења температурних придева је метонимија, где се (за разлику од метафоре) семантичко поље шири увођењем нове компоненте у значење, а сам пренос значења заснован је на просторним, појмовним, логичким и др. односима између различитих категорија стварности (предмети, лица, процеси, место, време итд.) и њиховог одраза у свести (Арутюнова 1998: 300). Другим речима, код метонимије је архисема извориште трансформација, због чега се сматра да се код свих лексема једне лексичко-семантичке групе оваква полисемија развија на исти начин (Гортан Премк 1997: 67). Метонимијска секундарна значења нису експресивно маркирана „зато што им је у основи само мутација делова архисеме примарног значења уз задржавање свих других семантичких компонената” (Гортан Премк 1995: 67), док маркираност метафоричких значења зависи од употребљеног модела метафоризације.

3. Лингвистичка истраживања феномена *температура*

Температура је *телесна сензација* повезана са мозгом преко терморепторца у кожи, али је и *вид менталне перцепције* засноване на информацијама које такође перципирамо терморепторима у кожи, а које су удружене са *нашим* представама о свету;⁶ међутим, температура је и *објективна чињеница*

⁶ То је, према Вејдемо и Локвуду, разлог различитог перципирања температуре *шолнице чаја* и *чаше сока*, чак и када имају објективно исту температуру (Vejdemo & Lockwood 2010: 97).

о свету који нас окружује (нпр. временска прогноза) (Vejdemo & Lockwood 2010: 97). Дакле, феномен *температура* има универзални карактер и стога је један од најважнијих компонената националних слика света, али је – истиче Конова (2016б: 104) – контрастивни аспект метафоричких температурних репрезентација и даље недовољно истражен.

Лексика са температурном семантиком била је предмет истраживања руских научника посредно (у оквиру анализе других перцептивних категорија) и непосредно, како са структуралистичког (Лещенко 1989; Тарасова 1979; Токарева 1976) тако и са когнитивнолингвистичког аспекта (Галич 1981). Однедавно је температурна лексика поново почела да побуђује научно интересовање (в. нпр. Конова 2016а; 2016б; Кортјевскаја-Тамм & Rakhilina 2006; Крылова 2009; Лаенко 2005; Perkova 2015; Plank 2003; Сергеева 2012; Sutrop 1998). У српском језику температурни термини нису посебно разматрани и, колико је нама познато, једина студија о овом типу лексике у србистици је рад К. Расулић (Rasulić 2015), у којем се са когнитивнолингвистичког становишта посматрају семантичке екстензије придева у енглеском и српском језику.

Сложеност лингвистичког проучавања температуре састоји се, поред осталог, у томе што се у људској перцепцији температурних надражаја прави дистинкција између *температурних сензација* (рационално искуство о свету који нас окружује, које се може вербализовати као *ово је хладно*) и *топлотног комфора* (емоционално или афективно искуство којим се исказује субјективни став говорника типа *осећам хладноћу*) (према Hensel 1981: 168), односно између два типа температурне перцепције: *конкретног* (физичка температура) и *апстрактног* (различити типови пренесених значења) (Конова 2016б: 100–101). У литератури посвећеној датој проблематици срећу се и термини *тактилна, нетактилна* (или атмосферска) и *унутрашња* температура (в. Plank 2003). М. Копчевска Там и Ј. В. Рахилина конструисале су физичку скалу рецепције температурних надражаја и поделиле је на неколико зона. Постоји, на пример, *неутрална зона* (31–36°C, односно температура људског тела или нешто нижа) која не изазива посебне надражаје, у оквиру које је посебно издвојена температура од 33°C као *психолошка нула*, док је (физички) *топлотни комфор* субјективни доживљај температуре када се човек осећа угодно, а који зависи од уобичајене температуре којој је човек изложен (Кортјевскаја-Тамм & Rakhilina 2006: 253–256). Максимална вредност тзв. *неутралне зоне*, односно температура људског тела узима се за *антропоцентричку нулу* – то је репер при одређивању температурних вредности и конкретних и апстрактних надражаја.

3.1. Придеви у систему температурних термина

Основни, базични температурни термин је таква реч која има једноставну морфолошку структуру и није преузета из неког другог језика, која је лако препознатљива у одређеном језику (eng. psychologically salient), односно таква, која се може употребити за квалификовање живих бића (укључујући и људе), предмета и временских прилика (Sutrop 1999: 185). Не постоји нити један језик

у којем нема барем једног термина за означавање температурне семантике, али се тада њиме денотира или топлота или хладноћа; ипак, ретки су језици у којима се температурни систем састоји од 3 или 4 базична термина (такви су нпр. енглески, немачки или естонски), а ни у једном језику света није забележено постојање више од 4 базична температурна придева (Sutrop 1999: 185–187).

Нашом анализом обухваћено је 5 придева у руском језику (*горячий, жаркий, теплый, прохладный и холодный*) који су условно названи основнима. Према горенаведеном Сутроповом тумачењу, у руском језику постоје само 2 базична температурна придева: *теплый* и *холодный*. Придев *прохладный* не сматра се базичним јер је он префиксални дериват придева *холодный*, а *горячий, жаркий* и *знойный* се изузимају из базичне групе због своје рестриктивне семантике. *Горячий* је „врӯћ за тактилне сензације”, *жаркий* „врӯћ за нетактилне сензације”, а *знойный* „врӯћ за нетактилне сензације када је извор топлоте сунце” (Sutrop 1999: 192). Придеву *горячий*⁷ су, према РСР (2008: 148), у српском језику еквиваленти у примарном значењу придеви *врӯћ, врео* и *топао*, док се у осталим значењима (од укупно 5 регистрованих) појављују и *ватрен, страствен, пун жара, плах, напрасит, пргав, напет, ужурбан*. *Жаркий*⁸ има у примарном значењу као преводне еквиваленте *вreo, врӯћ, жарки*; у преостала два значења забележена у РСР (2008: 195) еквиваленти су и *јужни, тропски, врео, ватрен, страстан, жесток*. У БАС (т. 15, 1963: 313–316) регистровано је 5 значења лексеме *теплый* са бројним подзначењима, а РСР (2008: 852) даје тек 3 значења од којих је *топао* примарно, а у преостала 2 се такође јавља *топао*, али и *срдчан*. *Прохладный* има најмање развијену семантику, односно и у БАС (т. 11, 1961: 1513) и у РСР (2008: 1064) има по два значења – у примарном значењу су му еквиваленти *прохладан, хладњикав, свеж*, а у секундарном *хладан* и *равнодушан*. Придев *холодный* има најразвијенију семантику од свих лексема које су овом приликом узете у разматрање. Наиме, уз његову одредницу у БАС (т. 17, 1965: 348–356) наведено је чак 13 значења са многобројним подзначењима, а у РСР (2008: 924) 7 – у примарном значењу *холодный* у српском језику има еквиваленте *хладан* и *студен*, а у осталим *равнодушан, трезвен, сталожен, миран*, али и *хладан*.

Као што наведени подаци из речника показују, чести су случајеви да температурни придеви своја значења транспонују у семантичке домene својих контекстуалних синонима када им се „подударе” семе неопходне при квалификовању особине одређеног појма. У српском језику је у погледу базичних температурних придева ситуација веома слична оној у руском, односно придев *прохладан* не убрајамо у базичне јер он нема просту морфолошку структуру, а придеви *вreo* и *врӯћ* су –etimолошки посматрано (ERHSJ 1973: 622–623) – партиципи глагола *врети*. Дакле, и српски језик, као и руски, у свом систему базичних температурних термина има само 2 придева: *хладан* и *топао*.

⁷ БАС (т. 3, 1954: 320–324) региструје укупно 5 значења датог придева са бројним подзначењима.

⁸ У БАС (т. 4, 1955: 35–36) наведена су 4 значења овог придева.

4. Домени семантичких транспозиција температурних придева

Уочени домени транспозиција значења проучаваних лексема су: 1) *осећања*, 2) *међуљудски односи*, 3) *ментални процеси људи и физичке особине људи и предмета*, 4) *перцепција* и 5) *временске и просторне релације*. Предложени домени се могу различито интерпретирати јер неретко међу њима долази до преклапања. Поред тога, број домена није дефинитиван, јер је ово тек почетна анализа температурних термина која може послужити приликом даљих истраживања датог система.

4.1. Осећања

Сви анализирани придеви остварују транспозиције у овом домену аналогijом степена афективне (не)привржености и придева којем је примарно значење *температура* +/- Придеви *теплый, горячий* и *жаркий* повезани су са срдачним и пријатним осећањима, а *прохладный* и *холодный* са негативним, премда сваки од наведених придева (осим *прохладный*) има потенцијал да развије значење осећања и из супротне групе. Субјекат радње је увек човек, објекат је други човек или неки аспект његовог ментално-психолошког стања (унутрашњег света), а резултат *температурног* утицаја на објекат је *промена његовог емоционалног стања* (Конова 2016б: 104).

Придеви *горячий* и *жаркий* имају сему 'топлота великог интензитета', а метафорички развијају значење 'осећање великог интензитета' које је често повезано са љубављу и страшћу: *горячая любовь, горячее желание* и сл. (срп. *ватрена љубав, жарка жеља*), односно *жаркая любовь/страсть, жаркие чувства* и сл. (срп. *врела / јака / снажна љубав, необуздана страст, страствена осећања* и др.).

1) а) У детей есть горячее желание поделиться всем, что знают и умеют сами, стремление делать кому-то добро. (НКРЈ).	1) б) Симпатични чича са шајкачом има жарку жељу да гледа Новака уживо како руши Надала или Федерера, али – нема пасош! (SP1)
2) а) [...] он прислонился, как к воздуху, и грубая жаркая страсть ушла из его глупого красивого лица... (НКРЈ).	2) б) Та њена необуздана страст према винтиџ комадима и дизајну уопште, гони је да неуморно трага за опремом коју би изложила у својој радњици Items... (SP2)

Проучавани придеви у овом домену могу имати и негативну конотацију. Наиме, *горячий* може упућивати на особу склону брзоплетим и непромишљеним реакцијама које су последица лаког узбуђивања (уз допунску сему *брзина*), уп. фраземе *горячая кровь/голова, горячий на руку* (срп. *врела крв, врела/усијана глава*); а *жаркий* може својим значењем денотирати снажна негативна осећања попут беса, нпр. *жаркий спор*⁹ (срп. *ватрена / жестока / жучна расправа*).

⁹ J. В. Рахилина (2008: 227) метафоре попут ове назива *ратним метафорама* којима се описују сукоби и неслагања међу људима, те уједно припадају и сфери

3) а) – Подожди, сынок, не <i>кипятись</i> . Вот что значит молодая, <i>горячая кровь</i> . (НКРЈ).	3) б) – <i>Ватрен</i> дечак, Никлаусе, – одврати председник општине строго, – <i>усијана глава!</i> (КССЈ).
---	---

Теплый денотира угодна, пријатна осећања, а често и оно што их изазива: *теплые письма/слова, теплые чувства, теплый голос*¹⁰ (срп. *топле / пријатне / срдачне речи, топла осећања, топао глас*), као и време испуњено пријатним осећањима, што видимо у изразу *теплые минуты* (срп. *топли / пријатни / драги тренуци*), који се може сврстати и у домен *временске релације*. Насупрот наведеним придевима, *холодный* описује негативна осећања – суровост, недобронамерност: нпр. *холодная ненависть, холодный взгляд, холодное сердце* и сл. (срп. *хладна мржња, хладан поглед, хладно/окрутно срце*); као и неочекивану или лошу новост која особу доводи у стање шока *облить / окатить холодной водой* (срп. *полити кога хладном водом*) и *холодный душ* (срп. *хладан туш*). Међутим, *холодный* може бити употребљен и у позитивном контексту, описујући *трезвену, опрезну* особу, склону темелном просуђивању и анализирању ситуације, уп. израз *решить все на холодную голову* (срп. *решити све хладне главе*).

4) а) В отличие от Чарли клоун Кальверо совершенно <i>несентиментален</i> . Он <i>холоден, точен</i> и <i>безупречен</i> . (НКРЈ).	4) б) Легенда каже да је био прелеп младић, али <i>безосећајан</i> и <i>хладан</i> , па су богови одлучили да га казне. (SP3)
5) а) « <i>Холодным</i> душем» для чиновников стало сообщение о введеном США запрете... (НКРЈ).	5) б) Евентуални споразум о нултој варијанти у односима са Русијом сигурно би био доживљен као <i>хладан туш</i> ... (КССЈ).

4.2. Међуљудски односи

У датом домену придеви углавном реализују негативна значења, денотирајући или сукобе или лоше, нетрпељиве односе међу људима. Дакле, придевом *горячий* се, као што смо већ истакли, денотирају *конфликтне ситуације* у изразима као што су *горячий бой / конфликт / дебата / дискусија* (срп. *жестока/неизвесна битка, врућа дебата, жучна расправа*). Фразеологизам *всытять горячих* има у српском језику значење *пребити кога*, а израз *под горячую руку* – у љутњи, у бесу или у *брзини* (без размишљања). У српском језику постоје изрази *дати коме у шаке врућ кромпир* (*намерно*

међуљудских односа. Управо је овај пример показатељ условности одређења значењских транспозиција придева, јер, како видимо, преклапања међу доменима нису ретка појава.

¹⁰ Ова би реализација транспозиције такође могла бити сврстана у домен *аудитивне перцепције*.

довести некога у незавидан положај) и *вадити врућ кромпир из ватре* (избављати/заузети се за решавање неког проблема). Уп.:

<p>б) а) Или вас не покидает чувство, будто вы идете по минному полю и каждый неосторожный шаг может вызвать <i>взрыв эмоций</i> и перерасти в <i>жаркий спор</i>? (RP1)</p>	<p>б) б) Било је и <i>жучних дискусија</i> и питања која су одударала од данашње теме, но председник је одговарао на све то. (КССЈ).</p>
<p>∅</p>	<p>7) б) [...] Посебно истакао заслуге селектора Ненада Манојловића, који је на почетку ове године узео <i>врућ кромпир у своје руке</i>. (КССЈ).</p>

Иако придев *теплый* у већини случајева карактерише пријатне и позитивне односе, у фразеологизму *теплая компания* може се тумачити двојако – као *пријатно* или *сумњиво друштво*, док у фразеологизму *сказать кому пару теплых слов* има негативну конотацију (срп. *изгрдити кога*). Антонимијски пар *теплый – холодный* у овом домену означава несталне или недовољно дефинисане међуљудске односе.

<p>8) а) Их выпустили, но брак был недолгий, она вскоре ушла от него, и <i>холодные отношения</i> сохранились на всю жизнь. (НКРЈ).</p>	<p>8) б) Прелепи, царски амбијент није могао да сакрије <i>хладне односе</i> између председника најмоћнијих земаља на свету. (SP4)</p>
<p>9) а) Между государством и музыкантами в советское время шла длинная, изнуряющая <i>«холодная война»</i>. (НКРЈ).</p>	<p>9) б) Последњих година Партизанова публика и управа воде <i>хладни рат</i> од кога, наравно, штету има само клуб. (КССЈ).</p>

Холодный денотира *лоше, непријатељске односе, нетрпеливост* и сл., а *прохладный* има нешто блажу семантику и денотира *равнодушност*. Израз *холодная война* сврставамо у овај домен јер означава *непријатељску* политику империјалистичких земаља према СССР-у. Уп.:

4.3. Ментални процеси људи и физичке особине људи и предмета

4.3.1. Придев *теплый* се у (под)домену семантичке транспозиције *ментални/мисаони* процеси користи за описивање позитивних процеса или њихових резултата, нпр. *теплые воспоминания* (срп. *топла/пријатна/драга сећања*), а *горячий* у овој сфери (слично као и у домену *осећања*) денотира одсуство трезвености, емоционалну нестабилност, доношење одлука напречац и сл.: *горячая голова / кровь (врела / усижана глава, врела крв)*. Са друге стране, придевом *холодный* описује се рационална, трезвена, промишљена особа. Уп. такође и израз у српском језику *проналазити / измишљати топлу воду* којем

нисмо пронашли еквивалент у руском са температурним придевом у свом саставу, а који се може тумачити као ‘стару / познату чињеницу представљати као нову’:

Ø	10) б) Еспресо кафа порекло вуче из Италију, пошто Италијани такви какви су увек мора терају неку контру на сви остали и <i>измишљају топлу воду</i> и рупу на саксију. (hic, SP5)
---	--

4.3.2. *Физичке особине предмета* могу бити окарактерисане придевом *холодний*, нпр. *холодное оружие* (срп. *хладно оружје*)¹¹ – када се има у виду својство свих предмета дате класе, а не температура одређеног примерка. Такође, постоје предмети (храна, пиће и сл.) који су *подразумевано* топли или хладни, те када се нађу у стању / употреби *нетипичном* за групу којој припадају, то изазива негативну оцену: *горячий чай*/**холодний чай*, **холодний суп/кофе*, **теплый сок* итд. *Физичке особине људи* могу бити денотиране придевом *горячий*, али он има врло ограничену употребу у овом контексту јер у већини случајева само упућује на топлоту одређених делова тела, док се пренос значења остварује само у изразу *горячий лоб* (срп. *врело чело*), где се денотира болест – повишена телесна температура/врућица (рус. *горячка*). Уп.:

11) а) <i>Горячий лоб</i> , а температуре нет – давайете разберемса в причинах. (RP2)	11) б) У тој фази скока температуре имате бледо дете које дрхти, коме су руке и ноге хладне, <i>чело врело</i> . (SP6)
---	--

4.4. Перцепција

Тактилне температурне сензације развијају – употребом синестетичке метафоре – значење у домену *аудитивне* и *визуелне* перцепције. Значење *аудитивне перцепције* остварују само тзв. *базични придеви* у руском и српском језику – *теплый / топао* и *холодний / хладан*. Слушне сензације могу бити пријатне (*теплый голос / теплые тона*; срп. *топао / миозвучан глас / топли тонови*) или непријатне (*холодний голос / слова*; срп. *хладан / дрзак / непријатан глас / хладне речи*). Уп.:

12) а) — Его <i>голос</i> был восхителен: <i>добрый, нежный, тёплый</i> . (RP3)	12) б) А од женских <i>пријатан, топао глас</i> , никако пискав, такви ми парају уши. (SP7)
---	---

Значење визуелне перцепције температурни придеви остварују кроз општеприхваћену поделу боја на *хладне* и *топле боје* (рус. *холодные / теплые*

¹¹ У српском језику је присутна опозиција хладно : топло, тачније *хладно* : *ватрено оружје*, док се у руском при класификацији оружја користе термини *холодное* : *заряженное* (срп. *аутоматско*) *оружје*.

цвета), уз напомену да се они такође користе и за опис људске боје косе и тена. Под *топлим бојама* подразумевају се све нијансе *жуте, црвене* и сл. боје (рус. *желтый, красный цвет*), а под *хладним – плаве и љубичасте* (рус. *голубой, синий, фиолетовый цвет*). Придев *прохладный* своје основно значење не транспонује у домен аудитивне перцепције, док у домену визуелне означава *сребрнкасто-плаву* нијансу. Уп.:

<p>13) а) Рука художника раскрасила их в <i>жаркие</i> и нежные <i>тропические цвета</i>, так что каждая птица была наособицу... (НКРЈ).</p>	<p>13) б) Кажипрстом је уденуо листасто танана <i>смеђа</i> сочива, која су испраном, безизражајном погледу давала <i>топао сјај</i>. (КССЈ).</p>
<p>14) а) Металл ее щек, кожи, ее тонких губ имел <i>прохладный оттенок</i> и, возможно, даже на ощуп был прохладным. (НКРЈ).</p>	<p>14) б) <i>Сиво-плаве усне</i> Изабелине припијају ми се уз лице, <i>хладне</i>, ништа на њој није топло. (КССЈ).</p>

4.5. Временске и просторне релације

4.5.1. Придев *горячий* може развити значење у домену *временских релација* захваљујући компонентама *недавно / брзо / скоро*, нпр. *горячие следы* (срп. *врући / свежи / недавни трагови*) за денотирање нечега што се одвија у актуелном тренутку и захтева брзо решење. Сличне семантичке компоненте присутне су и у пословици *Куй железо, пока горячо* (срп. *Гвожђе се кује док је вруће*) – у *право време*, као и у калку *горячая линия* (у срп. се чешће употребљава *хотлајн* или *дежурни телефон*). Придев *холодный* такође транспонује своје значење у овај домен и има супротне карактеристике од *горячий*, односно одсуствује сема *брзина*, као, на пример, у паремији *Месть подается холодной* (срп. *Освета се служи хладна*), где јасно долази до изражаја да треба сачекати, не делати у брзини већ размислити, бити хладне главе. Оба наведена придева, и *горячий* и *холодный*, у руском језику се употребљавају у супстантивизираном облику, што у српском није забележено. Наиме, обликом *горячее* денотирано је *топло/вруће јело* (*недавно спремљено = временска компонента*), а обликом *холодная* (срп. *притвор*) метонимијски се денотира *просторна релација*. Лексема *прохладный* такође може метонимијом денотирати *временске релације* (рус. *прохладная ночь*, срп. *прохладна ноћ*) као и *теплый*, нпр. *теплая зима/сезон/день*, када су контексти употребе синонимични контекстима придева *жаркий* (Рахилина 2008: 219, 223), а идентично је и у српском: *топла сезона/топао дан* и *врела сезона/врео дан*. Уп.:

<p>15) а) Как только получает сигнал наша <i>горячая линия</i> юрист немедленно реагирует и выслушивает клиента. (RP4)</p>	<p>15) б) Обавештење штаба за ванредне ситуације општине Блаце – <i>дежурни телефони</i> за помоћ угроженима од поплаве раде <i>нон стоп</i>. (SP8)</p>
--	---

<p>16) а) Расследование преступлений по <i>горячим следам</i> — это раскрытие и расследование криминального факта в <i>кратчайшие сроки</i> с момента его обнаружения. (RP5)</p>	<p>16) б) Извори су за портал ТМЗ открили да су на рукама фронтмена групе Soundgarden пронађени <i>свежи</i> и очигледни <i>трагови</i> игле, па се претпоставља да је користио наркотике. (SP9)</p>
<p>17) а) <i>Месть</i> – это блюдо, которое нужно подавать <i>холодным</i>. (RP6)</p>	<p>17) б) <i>Није нужно одмах</i>, али једног дана, у <i>далекој будућности...</i> јер већ се зна, да је <i>освета</i> најбоља када <i>се служи хладна</i>. (SP10)</p>
<p>18) а) <i>Куй железо, пока горячо</i> — учит народная мудрость. (RP7)</p>	<p>18) б) Лепо сте рекли да се деца васпитавају код куће и да се <i>звожђе кује док је вруће</i>, значи, до пете године. (SP11)</p>

4.5.2. Значење *просторних релација* метонимијом развијају придеви *жаркий* и *знойный* (за означавање предела са изузетно високом атмосферском температуром). Придеви *теплый* и *холодный*, као и сви придеви анализирани у овом раду, просторно значење у оба поређена језика развијају у дечјој игри *топло – хладно* да би се означила веза између сакривеног предмета и трагаоца. На основу употребљених придева квалификује се приближавање или удаљавање од траженог предмета. Уп.:

<p>19) а) Правила игры «Холодно-горячо»: [...] остальные игроки дружно подсказывают ему, насколько он приблизился к предмету своих поисков с помощью иносказательных фраз: <i>Очень холодно! Теплее! Очень жарко!</i> (RP8)</p>	<p>19) б) Моји воле жмурке, вије, <i>топло хладно</i>, млађи се стално буну што му је увек <i>хладно</i>, старији то добро сакрије. Зато му на крају и говори <i>вруууће, вруууће</i>, као приближио се... да избегне плакање! (SP12)</p>
<p>20) а) Летом в самой <i>жаркой</i> стране мира столбик термометра поднимается порой до +50 °С. (RP9)</p>	<p>20) б) Врућина обара све рекорде: једна балканска <i>земља</i> данас је <i>најтоплија</i> у Европи. (SP13)</p>

5. Уместо закључка

Премда је ово контрастивно истраживање температурне лексике (које је оријентисано на домене у које придеви могу транспоновати своја значења из свог основног температурног домена) *уводног карактера*, ипак можемо запазити одређене специфичности у њиховом функционисању.

Дакле, имајући у виду комплексност поимања саме температуре као феномена (пре свега физичког, а затим и културолошког и лингвистичког), ослањајући се на закључке истраживача наведене проблематике, можемо

запазити да (1) захваљујући свом богатом семантичком потенцијалу посматрани температурни придеви у руском језику (*горячий, жаркий, теплый, прохладный и холодный*), као и њихови еквиваленти у српском, значења могу транспоновати у следеће домене: *осећања, перцепција, међуљудски односи, временске и просторне релације, ментални процеси људи и физичке особине људи и предмета*. (2) Језички механизми који се при преносу значења користе су *метафора* (посебно синестетичка) и *метонимија*. (3) Немају сви придеви једнако развијену способност преноса значења, али је она најразвијенија код тзв. базичних – *теплый и холодный* (срп. *топао и хладан*). (4) Међу одређеним наведеним доменима постоји *знатна* сличност, као што смо на примерима и показали, што значи да ово није дефинитиван број домена и да се сваки од њих вероватно може (деталнијом анализом његових компоненти) разложити на неколико ужих. (5) Температурни придеви припадају семантичким универзалијама, те је и у погледу семантике и у погледу семантичких транспозиција у поређеним језицима заступљен висок степен еквивалентности, уз напомену, како је уочено, да у српском језику постоје неки изрази са анализираним придевима који немају еквиваленте с датим компонентама у руском.

Конечно, будући да је температурна лексика у српској литератури недовољно истражена, могућности њеног даље истраживања су веома разнолике (било да су оријентисане само на српски језик, било да су компаративног / контрастивног типа). Могуће је, на пример, температурне придеве посматрати са когнитивнолингвистичког аспекта (истраживати концептуализацију емоција анализом семске структуре придева температурне семантике и њихових контекстуалних синонима), као и са аспекта фреквентности њихове употребе у атрибуцким vs. партиципским конструкцијама (посебно имајући у виду тзв. *причастия* у руском језику), или пак са аспекта одређивања домена транспозиција придева који овом приликом нису узети у разматрање.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Апресјан 1974:** Апресјан, Ју. Д. *Лексическая семантика*. Москва: Наука. [Apresyan, Yu. D. *Leksicheskaya semantika*. Moskva: Nauka.]
- Арутюнова 1998:** Арутюнова, Н. Д. Метафора. // *Большой энциклопедический словарь. Языкознание* (под ред. В. Н. Ярцевой). Москва: Большая Российская энциклопедия, 296–297. [Arutyunova, N. D. Metafora. // *Bol'shoy encyklopedicheskiy slovar'. Yazykoznanie* (ed. V. N. Yarceva)]. Moskva: Bol'shaya Rossiyskaya encyklopediya, 296–297.]
- Ахмад, Березуцкая 2017:** Ахмад, А. О., О. Д. Березуцкая. Особенности процесса номинализации. Номинативная метафора и метонимия в аспекте англоязычного рекламного текста. // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, № 3–2, 7–9. [Ahmad, A. O., O. D. Berezutskaya. Osobennosti protsesssa nominalizatsii. Nominativnaya metafora i metonimiya v aspekte angloyazychnogo

reklamnogo teksta. // *Aktual'nyye problemy gumanitarnykh i yestestvennykh nauk*, № 3–2, 7–9.]

Галич 1981: Галич Г. Г. *Градуальные характеристики количественных прилагательных, глаголов и существительных немецкого языка*: дисс. ... к. филол. н. Ленинград. [Galich, G. G. *Gradual'nye kharakteristiki kvantitativnykh prilagatel'nykh, glagolov i sushchestvitel'nykh nemetskogo yazyka*: diss. ... k. filol. n. Leningrad.]

Гортан Премк 1990: Гортан Премк, Д. О неким моделима метафоричне полисемантичке дисперзије. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*, № 20/2, 251–259. [Gortan Premk, D. O nekim modelima metaforichne polisemantichke disperziye. // *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*, № 20/2, 251–259.]

Гортан Премк 1995: Гортан Премк, Д. Метафора, метонимија и синегдоха у језику и стилу. // *Научни састанак слависта у Вукове дане*, № 23/2, 61–69. [Gortan Premk, D. Metafora, metonimiya i sinegdoha u yeziku i stilu. *Nauchni sastanak slavista u Vukove dane*, № 23/2, 61–69.]

Гортан Премк 1997: Гортан Премк, Д. *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ. [Gortan Premk, D. *Polisemiya i organizaciya leksichkog sistema u srpskome yeziku*. Beograd: Institut za srpski yezik SANU.]

Конова 2016а: Конова, С. Ю. Методологија истраживања прилагателних с температурним коннотацијама: анализ процеса воспријатија температуре. // *Филолошке науке. Питања теорије и праксе. Језикознање*, № 5, 99–103. [Konova, S. Yu. Metodologiya issledovaniya prilagatel'nykh s temperaturnymi konnotაციyami: analiz processa vospriyatiya temperatury. // *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki. Yazykoznanie*, № 5, 99–103.]

Конова 2016б: Конова, С. Ю. Семантички анализ прилагателних с температурним коннотацијама на материјалу шведског и руског језика: постројеније метафоричке температуре скале. // *Филолошке науке. Питања теорије и праксе. Језикознање*, № 5, 103–106. [Konova, S. Yu. Semanticheskiy analiz prilagatel'nykh s temperaturnymi konnotაციyami na materiale shvedskogo i russkogo yazykov: postroenie metaforicheskoy metaforicheskoy temperaturnoy shkaly. // *Filologicheskie nauki. Yazykoznanie. Voprosy teorii i praktiki*, № 5, 103–106.]

Кравец 2011: Кравец, А. Ју. Общије питања и види номинације. // *III Селишевске читања*. Елец, 253–258. [Kravets, A. Yu. Obshchiye voprosy i vidy nominatsii. // *III Selishchevskiyе chteniya*. Yelets, 253–258.]

Крылова 2009: Крылова, Т. В. Прилагателне со значенијем високе и ниске температуре и наивно-језикова оцена температуре. // *Компјутерна лингвистика и интелектуалне технологије (по материјалу годишње Међународне конференције «Дијалог 2009»)*, 243–247. [Krylova, T. V. Prilagatel'nye so znacheniem vysokoy i nizkoy temperatury. // *Komp'yuternaya lingvistika i intellektual'nye tekhnologii (po materialam ezhegodnoy Mezhdunarodnoy konferentsii 'Dialog 2009')*, 243–247.]

Лаенко 2005: Лаенко Л. В. *Перцептивнији знак као објект номинације*: дисс. ... д. филол. н. Воронеж. [Laenko, L. V. *Perceptivnyy priznak kak ob'ekt nominatsii*: diss. ... d. filol. n. Voronezh.]

- Лещенко 1989:** Лещенко В. В. *Принципы организации и структурирования лексико-семантического поля чувственного восприятия в русском языке*: дисс. ... к. филол. н. Киев. [Leshchenko, V. V. *Principy organizacii i strukturirovaniya leksiko-semanticheskogo polya chuvstvennogo vospriyatiya v russkom yazyke*: diss. ... k. filol. n. Kiev.]
- Матијашевић 1986:** Матијашевић, Ј. Метафоризација као средство номинације. // *Језик и пракса*, № 1, 91–101. [Matiyashevic, Y. *Metaforizatsiya kao sredstvo nominatsiye*. // *Yezik i praksa*, № 1, 91–101.]
- Рахилина 2008:** Рахилина, Е. В. *Когнитивный анализ предметных имен: Семантика и сочетаемость*. Москва: Русские словари. [Rakhilina, E. V. *Kognitivny analiz predmetnykh imen: Semantika i sochetaemost'*. Moskva: Russkie slovary.]
- Сергеева 2012:** Сергеева, Н. С. Словообразовательные особенности имен прилагательных, обозначающих температурные характеристики предметов. // *Ярославский педагогический вестник*, № 3, Том I (Гуманитарные науки), 156–160. [Sergeeva, N. S. *Slovoobrazovatel'nye osobennosti imen prilagatel'nykh, oboznachayushchikh temperaturnye kharakteristiki predmetov*. // *Yaroslavskiy pedagogicheskij vestnik*, № 3, Том I (Gumanitarnye nauki), 156–160.]
- Тарасова 1979:** Тарасова Л. Д. *Семантическая структура и сочетаемость группы английских прилагательных, выражающих понятие температуры*: дисс. ... к. филол. н. Ленинград. [Tarasova, L. D. *Semanticheskaya struktura i sochetaemost' gruppy angliyskikh prilagatel'nykh, vyrazhayushchikh ponyatie temperatury*: diss. ... k. filol. n. Leningrad.]
- Телегина 2015:** Телегина, Д. А. Модели метафорического переноса значений прилагательных (на материале русского, английского и французского языков). // *Вестник МГОУ. Серия: Лингвистика*, № 3, 143–149. [Telegina, D. A. *Modeli metaforicheskogo perenosa znacheniy prilagatel'nykh (na materiale russkogo, angliyskogo i frantsuskogo yazykov)*. // *Vestnik MGOU. Seriya: Lingvistika*, № 3, 143–149.]
- Телия 1998:** Телия, В. Н. Номинация. // *Большой энциклопедический словарь. Языкознание* (под ред. В. Н. Ярцевой). Москва: Большая Российская энциклопедия, 336–337. [Teliya, V. N. *Nominatsiya*. // *Bol'shoy encyklopedicheskiy slovar'. Yazykoznanie* (ed. V. N. Yarceva)]. Moskva: Bol'shaya Rossiyskaya encyklopediya, 336–337.]
- Токарева 1976:** Токарева Т. Е. *Лексико-семантическая группа прилагательных, обозначающих температуру, в современном русском языке*: автореф. дисс. ... к. филол. н. Москва. [Tokareva, T. E. *Leksiko-semanticheskaya gruppa prilagatel'nykh, oboznachayushchikh temperaturu, v sovremennom russkom yazyke*: avtoref. diss. ... k. filol. n. Moskva.]
- Hensel 1981:** Hensel, H. *Thermoreception and temperature regulation*. London: Academic Press.
- Ivić 1995:** Ivić, M. *Jedan prilog problematici metafore*. // *O zelenom konju. Novi lingvistički ogledi*. Beograd: Slovoграф, 305–313.
- Коптјевскаја-Тамм & Ракхилина 2006:** Коптјевскаја-Тамм, М., Е. В. Ракхилина. “Some like it hot” On the semantics of temperature adjectives in Russian and Swedish. // *STUF – Sprachtypologie und Universalienforschung*, vol. 59, 253–269.

- Perkova 2015:** Perkova, N. Adjectives of temperature in Latvian. // *The Linguistics of Temperature*. Ed. M. Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company (Typological Studies in Language, vol. 107), 216–253.
- Plank 2003:** Plank, F. Temperature talk: The basics. // Paper Presented at the *Workshop on Lexical Typology at the ALT Conference* in Cagliari, Sept. 2003.
- Rasulić 2015:** Rasulić, K. What's hot and what's not in English and Serbian: A contrastive view on the polysemy of temperature adjectives. // *The Linguistics of Temperature*. Ed. M. Koptjevskaja-Tamm. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company (Typological Studies in Language, vol. 107), 254–299.
- Sutrop 1999:** Sutrop, U. Temperature terms in the Baltic area. // *Estonian: Typological Studies III*. Ed. Mati Erelt. Tartu, 185–198.
- Vejdemo & Lockwood 2010:** Vejdemo, S., H. Lockwood. "There is no thermostat in the forest" – Talking about Temperature in Anishinaabemowin (Ojibwe). // *Santa Barbara papers in Linguistics*, vol. 21, 97–114.

СКРАЋЕНИЦЕ И ИЗВОРИ

- АС:** Чернышев, В. И. (гл. ред.). *Словарь современного русского литературного языка*. Москва/Ленинград: Издательство Академии наук СССР. 1950–1965. тт. 3, 4, 11, 15, 17. [Chernyshev, V. I. (gl. red.). *Slovar' sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka*.
- Moskva/Leningrad:** Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR. 1950–1965. vol. 3, 4, 11, 15, 17.] **КССЈ:** *Корпус савременог српског језика*. <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs> (24.8.2017)
- МАС:** Евгеньева, А. П. (ред.). *Словарь русского языка*. [Yevgeneva, A. P. (red.). *Slovar' russkogo yazyka*.] <http://feb-web.ru/feb/mas/MAS-abc/default.asp> (15.8.2017)
- НКРЈ:** *Национальный корпус русского языка*. <http://ruscorpora.ru/search-main.html> (23–24.8.2017)
- Оташевић 2012:** Оташевић, Ђ. *Фразеолошки речник српског језика*. Нови Сад: Прометеј. [Otashevic Dj. *Frazeoloshki rechnik srpskog yezika*. Novi Sad: Prometej.]
- РМС:** Николић, М. (ур). *Речник српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2011. [Nikolic, M. (ur.). *Rechnik srpskoga yezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2011.]
- РСР:** Станковић, Б. *Руско-српски речник*. Нови Сад: Прометеј, 2008. [Stankovic, B. *Rusko-srpski rechnik*. Novi Sad: Prometej, 2008.]
- Федосов, И. В. (ред.).** *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Юнвес, 2003. [Fedosov, I. V. (red.). *Frazeologicheskiy slovar' russkogo yazyka*. Moskva: Yunves, 2003.]
- ЕРНСЈ:** Skok, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga III, poni2 – Ž*. Zagreb: JAZU, 1973.
- Matešić, J.** *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1982.
- RP1:** <https://ru.glosbe.com/ru/ru/жаркий%20спор> (22.8.2017)
- RP2:** <http://healthwill.ru/narodnaya-meditsina/narodnoe-lechenie/18401-rebenok-gorit-no-temperature-net> (22.8.2017)

- RP3:** <https://kartaslov.ru/предложения-со-словосочетанием/тёплый%20голос> (22.8.2017)
- RP4:** <http://konsultiruet-yurist.ru/prochee/goryachaya-liniya-yuridicheskoj-pomoshhi-besplatno.html> (22.8.2017)
- RP5:** <http://criminalistics-ed.ru/index.php?id=551&request=full> (22.8.2017)
- RP6:** <http://www.apophisme.ru/comments/427/?q=967&a=427> (22.8.2017)
- RP7:** <https://ru.glosbe.com/ru/en/куй%20железо,%20пока%20горячо> (22.8.2017)
- RP8:** <https://bosichkom.com/игры-для-детей/холодно-горячо> (22.8.2017)
- RP9:** <http://basetop.ru/samyie-zharkie-stranyi-mira/> (22.8.2017)
- SP1:** http://www.unijasprs.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=17357&Itemid=36 (21.8.2017)
- SP2:** <http://www.ego-magazine.com/savrseno-stilizovana-bb-usluga-bedbreakfast-by-bea-mombaers/> (21.8.2017)
- SP3:** <http://www.stil-magazin.com/clanak/broj-165-3-maj-2010/simbol-novog-pocetka> (21.8.2017)
- SP4:** <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:452548-Хладни-односи-између-Путина-и-Обаме> (21.8.2017)
- SP5:** <http://juznjak.com/brlog-meni-ce-das-duzi-s-mleko/> (21.8.2017)
- SP6:** <http://zena.blic.rs/zdravlje/prolecne-prehlade-kako-se-pravilno-obara-temperatura/81ynleh> (21.8.2017)
- SP7:** <https://www.ana.rs/forum/index.php?topic=167556.0> (21.8.2017)
- SP8:** <http://www.blaceinfopress.rs/toplicki-okrug/obavestenje-staba-za-vanredne-situacije-opstine-blace-dezurni-telefoni-za-pomoc-ugrozenima-od-poplave-rade-non-stop/> (21.8.2017)
- SP9:** <http://www.blic.rs/zabava/vesti/jezivi-detelji-na-telu-slavnog-muzicara-pronadeni-tragovi-koji-otkrivaju-tuznu-istinu/s06jxr8> (21.8.2017)
- SP10:** <https://www.erepublik.com/sr/article/t-1-2093836/1/20> (21.8.2017)
- SP11:** <http://zelenaucionica.com/nisu-djeca-kriva-gvozdje-se-kuje-dok-je-vruce/> (21.8.2017)
- SP12:** http://www.ringeraja.rs/forum/m_1382340/printable.htm (21.8.2017)
- SP13:** <http://www.blic.rs/vesti/svet/vrucina-obara-sve-rekorde-u-regionu-jedna-balkanska-zemlja-danas-je-najtoplija-u/rx9g4vr> (21.8.2017)